

De soevereiniteit en identiteit van Nederland.

EEN REACTIE

Paul Scheffer

Jos de Beus heeft gelijk: alles gebeurt bij de zuiderburen eerder. Maar in zelfgenoegzaamheid wenden we ons af. Waarom zouden we ons druk maken over het uiteenvallen van België, we zijn immers Europeanen. Dat Europa niets anders is dan een problematische samenwerking tussen dergelijke zwakke bouwstenen, lijkt weinigen werkelijk te interesseren. Onze intellectuele reikwijdte is immers 'post-nationaal'.

Toch zouden we nog eens de verwondering van de historicus Geyl tot ons moeten laten doordringen. In 1923 klaagde hij over "de algemene houding van de Nederlandse intellectuelen, die zich in hun boven-Moerdijkse nationaliteit af voelden en niets liever wilden geloven, dan dat de Belgen een even 'affe' nationaliteit vormden als zij". Wanneer *Het nut van Nederland* bij zou dragen tot de erkenning van die gerechtvaardigde kritiek, zou er al wat toegevoegd zijn aan het debat over Nederland en Europa. Nationaliteit is geen vanzelfsprekendheid en een Europees burgerschap al helemaal niet.

De ruimte ontbreekt om in te gaan op de kwestie van 'volksaard' en 'nationale identiteit', waar Frank Ankersmit veel aandacht aan besteedt. We kunnen hier volstaan met de vaststelling dat het vocabulaire van 'nationale identiteit' bescheidener is of althans wil zijn dan de term 'volksaard', die toch tezeer naar een a-historische 'essentie' neigt. Nationale identiteit als begrip legt alle nadruk op het gegeven dat het gaat om collectieve zelfbeelden, die afhankelijk van historische omstandigheden, en dus ook veranderlijk zijn. Ik sluit me aan bij De Beus wanneer hij schrijft: "Ik hoop vurig dat de vrees voor essentialisme kan worden weggenomen, opdat er ruimte komt voor een meer belangwekkende botsing der meningen".

Ankersmit ziet in de discussie over 'nationale identiteit' een symptoom van een onbehagen in de democratie. Het verminderde vermogen van de nationale staat roept problemen op: "Zonder spiegel, zonder een niveau waarop zinvolle reflectie mogelijk is op de aard van de bestaande sociale en politieke problemen en de mogelijke oplossingen daarvoor, kan geen enkele samenleving bestaan". Dat is op zichzelf een correcte vaststelling en daarom heeft het boek een dubbele ondertitel: het gaat om opstellen over soevereiniteit en identiteit. Dat de meeste reacties vooral over identiteit handelen is veelzeggend. Dat is blijkbaar het thema met de grootste zuigkracht, in weerwil van alle problemen die velen hebben met een begrip als nationale identiteit. Toch is niet alleen de ondertitel tweeledig, maar ook nog eens in een volgorde die geen toeval is. Wat mij betreft is de nationale identiteit tot een probleem geworden door een afnemende soevereiniteit. Daar ligt de kern van het probleem.

Daarom ook begint en eindigt mijn bijdrage aan *Het nut van Nederland* met het probleem van de natie-staat en de democratie. Zo ver had Ankersmit dus niet hoeven te zoeken in zijn duiding van deze discussie. De stelling dat het identiteitsvraagstuk eigenlijk een 'uitweg' vormt voor een ander probleem - Ankersmit bedoelt eigenlijk te zeggen 'een vluchtweg' - lijkt me dan ook niet juist.

Tenminste als men ervan uit gaat dat nationale soevereiniteit en identiteit samenhangende verschijnselen zijn. De aanleiding wordt allereerst gevormd door de vraag naar de toekomst van Nederland in het geheel van de Europese Unie, of in meer algemene zin: hoe zal het patroon van samenleven in Nederland zich ontwikkelen onder invloed van de globalisering van economie en cultuur? Anders gezegd: heeft Nederland als nationale gemeenschap nog enige greep op de inrichting van de verzorgingsstaat, de rechtsstaat en andere wezenlijke aspecten van onze stijl van conflictoplossing?

De zelfverzekerdheid daarover is aan het tanen in het internationaal georiënteerde Nederland. De drugsproblematiek vormt daar een aardige illustratie van. Dezelfde politici die pleiten voor meerderheidsstemming in de Unie over zaken van justitiële aard, wijzen de Franse kritiek op ons drugsbeleid af als een onaanvaardbare inmenging in binnenlandse aangelegenheden. Dat kan natuurlijk niet samengaan. Vandaar dat de stemming aan het kenteren is en velen zeggen: na ons de globalisering!

Paul Kapteyn schrijft: "Het thema is eigenlijk de weerbaarheid van de Nederlandse cultuur." Om te beginnen dient hij dan wel toe te voegen dat de Nederlandse cultuur niet als een onaantastbare status quo wordt verdedigd. Waar het om gaat is veel openlijker de vraag te stellen wat we willen behouden en wat we willen veranderen in de Nederlandse samenleving, die steeds inniger verbonden is met de buitenwereld.

Velen hebben dezelfde vergissing gemaakt: als zou met een poging tot typering van het Nederlandse patroon van conflictoplossing een lijstje van deugden zijn geformuleerd. In mijn bijdrage schrijf ik uitdrukkelijk dat bijvoorbeeld de hang naar 'consensus' goede, maar ook zeer problematische kanten heeft. Ik vereenzelvig me nu ook weer niet zozeer met het 'reëel bestaande Nederland' als velen hebben verondersteld.

Daarmee is wellicht ook een antwoord gegeven op de kritiek dat "nationale identiteit het middel (is) en de idealen van gelijkheid en verdraagzaamheid meer het doel". Zoals gezegd staat nationale soevereiniteit, opgevat als een democratisch overeengekomen inrichting van de eigen samenleving, voorop en dat is wat mij betreft een waarde in zichzelf. Waarom? Omdat vooralsnog zeer onduidelijk is of democratische identificatie op een hoger, bovennationaal niveau, mogelijk is. Anders gezegd: de nationale staat is vooralsnog het hoogste niveau van democratische tegenwoordiging en verdient in die hoedanigheid een zorgvuldige omgang. Dus eigenlijk is het thema 'de weerbaarheid van de Nederlandse *democratie*'. Veel van de 'humane waarden' waar Kapteyn over spreekt kunnen nu eenmaal slechts binnen de nationale verzorgingsstaten en rechtsstaten worden gewaarborgd. Kortom, de gangbare tegenstelling tussen 'universele' en 'lokale' waarden dient nader onderzocht te worden.

Kapteyn is van mening dat *De weerbaarheid van Nederland* "een betere titel zou zijn geweest dan die van 'het nut', een woord dat verwijst naar het modieuze

jargon van de 'calculerende burger'". Eigenlijk dacht ik zelf meer aan het mooie, ouderwetse idee van nut zoals in *De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*. Maar hij heeft gelijk dat in de eigentijdse betekenis de term verwijst naar berekening en niet naar moraal, en dus de inhoud niet dekt.

Tenslotte het verwijt dat 'rechts-nationale' bijdragen ontbreken. Wie de bundel leest ontmoet een grote diversiteit aan opvattingen en eerlijk gezegd interesseert me de politieke achtergrond van de auteurs niet zoveel. Couwenberg, die in de bundel heeft geschreven, zal door velen als een vertegenwoordiger van 'rechts-nationaal denken' worden gezien, maar wat zeggen dergelijke kwalificaties? Het boeiende van deze discussie is nu juist dat zij laat zien dat de links-rechts deling in dit hele debat van zeer betrekkelijke waarde is. Europa is een van die kwesties die duidelijk maken dat de ordening van het politieke spectrum in de war is geraakt en dat de meest fundamentele scheidslijnen vaak dwars door bestaande partijen lopen.

Dat geldt ook voor een kwestie als immigratie, die de tweede pijler vormt onder het debat in *Het nut van Nederland*, naast het vraagstuk van de Europese integratie. Kapteyn schrijft terecht: "De machtsverhouding tussen allochtonen en autochtonen is van dien aard dat de eersten zich altijd meer zullen moeten aanpassen aan de laatsten dan omgekeerd, en dan is het maar beter dit feit van beide kanten onder ogen te zien dan met goede bedoelingen te bedekken". Vandaar dat een begrip als inburgering de laatste jaren zo'n aandacht heeft gekregen.

Han Entzinger onderschrijft in algemene zin de nadruk die ik leg op inburgering, al was het maar omdat hijzelf één van de grondleggers van deze gedachte is, maar kritiseert de lading die eraan wordt gegeven in mijn bijdrage: "Waarom haalt hij in dit verband de zware en beladen term 'nationale identiteit' van stal"? Entzinger zegt inburgering veeleer in de 'instrumentele sfeer' te zoeken: "Hoe vind ik een huis? Hoe vind ik een baan? Hoe kom ik in contact met Nederlanders? Hoe leer ik de taal?".

Daar ligt inderdaad een aanmerkelijk verschil in opvatting dat hijzelf treffend formuleert: "Kan men uitsluitend op cognitief niveau integreren of is ook een zekere mate van normatieve integratie vereist?" Bijvoorbeeld het aanleren en het gebruik van een taal is altijd meer dan louter een instrument, het veronderstelt ook een verhouding tot de cultuur waar zo'n taal deel van uitmaakt. Meer in algemene zin bestaat integratie niet enkel uit kennis van, maar ook uit een zekere mate van vereenzelviging met de Nederlandse instituties, geschiedenis en cultuur. De grens van die 'zekere mate' wordt bepaald door wat men van de ingezetenen vraagt.

Entzinger wil de nadruk op de nationale kant van die integratie wegnemen door te wijzen op het belang van de lokale of buurtgemeenschap. Dat is natuurlijk waar, maar neemt niet weg dat het de nationale overheid is die in deze richtinggevend is. De wetten, regels en gebruiken die men zal moeten leren respecteren en hanteren zijn ook overwegend nationaal van aard en oorsprong. De taal en de geschiedenis waarmee immigranten zich vertrouwd moeten maken, verwijzen ook al naar de wording van de nationale staat. Daarom is het verantwoord om de integratie in de Nederlandse samenleving voorop te stellen en niet die in een lokale omgeving.

Resumerend is de essentie van mijn bijdrage aan de discussie deze. Er is een herwaardering nodig van de nationale staat als drager van de parlementaire democratie,

sociale bescherming en rechtsstatelijkheid. Het beeld van een Europa van deel-staten is een naïeve projectie geweest van het Duitse federalisme op het geheel van Europa. Het miskent de taaheid van politieke en culturele loyaliteiten, die toch nog steeds in hoge mate binnen en niet tussen de nationale staten van Europa worden gerealiseerd. Klassieke taken, zoals ordehandhaving binnen de grenzen, belasting-heffing, sociale bescherming van de burgers, de inzet van militaire middelen of de beslissing wie al dan niet staatsburger kan worden, blijven goeddeels voorbehouden aan de nationale staten.

Waar dergelijke terughoudende verwachtingen in ieder geval toe zouden moeten leiden, is het telkens opnieuw stellen van de vraag in welke mate de Europese Unie het de nationale staten mogelijk maakt om op een stabiele en democratische manier te overleven. De Europese integratie heeft niet de opheffing van de nationale staat tot doel, maar eerder de bescherming en bestendiging ervan. Anders gezegd: de Unie staat allereerst ten dienste van de afzonderlijke nationale staten, die altijd meer zijn dan alleen een politieke gemeenschap en derhalve ook steunen op een culturele verwantschap. De historische verzoening die in de Europese Unie gestalte heeft gekregen, kan alleen maar slagen als de nationale soevereiniteit en identiteit niet op een nonchalante manier worden bejegend.